

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра права Європейського Союзу
та порівняльного правознавства

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ КРУГЛОГО СТОЛУ
присвяченого
10-річчю кафедри права Європейського Союзу
та порівняльного правознавства

28 листопада 2014 року

Одеса
Фенікс
2014

УДК 341.174(4+477)(049.2)
ББК 67.412.1(4+4Укр)я43
П 685

Науковий редактор

Ківалов С.В. – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, президент Національного університету «Одеська юридична академія».

Відповідальний за випуск

Вишняков О.К. – завідувач кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор.

Упорядник

Чистякова Ю.В. – к.ю.н., доцент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія».

П 685 Правові проблеми цивілізаційного вибору України : матер. круглого столу, присвяч. 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства (Одеса, 28 листопада 2014 р.) / за ред. д.ю.н., проф., академіка С.В. Ківалова ; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2014. – 234 с.
ISBN 978-966-438-844-0

Матеріали круглого столу «Правові проблеми цивілізаційного вибору України», присвяченого 10-річчю кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія», містять дослідження, які охоплюють питання загальнотеоретичних конструкцій та історичного досвіду цивілізаційного вибору України, порівняльно-правового ракурсу цивілізаційного вибору України, правових аспектів європейської інтеграції, права ЄС, права Ради Європи та захисту загальноєвропейських цінностей, міжнародно-правового досвіду і практики правового розвитку суверенних держав.

Видання буде корисним для наукових працівників, викладачів, докторантів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів, а також юристів-практиків, які цікавляться розвитком сучасної правової системи України.

УДК 341.174(4+477)(049.2)
ББК 67.412.1(4+4Укр)я43

ISBN 978-966-438-844-0

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2014
© Оформлення ПП «Фенікс», 2014

Павлов О.І.
*д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки промисловості
Одеської національної академії харчових технологій*

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ ТИПІВ М. ДАНИЛЕВСЬКОГО

Ідентифікація тих чи інших суб'єктів правовідносин по їх цивілізаційним ознакам дає можливість визначити соціокультурну специфіку людських спільнот й налагодити діалог між ними.

Належність до тієї чи іншої локальної цивілізації, типу цивілізації визначається через відношення народів до ключових моментів історії: виникнення давніх цивілізацій, «осьового часу», науково-технічної та інформаційної революцій. Провідну роль у цих ключових моментах історії відіграє еліта, яка забезпечує спадкоємність традицій, осмислення буття, демонструє своє відношення до важливих суспільних подій. Україна у цьому відношенні має певні відмінності від інших країн, обумовлені, значною мірою, відсутністю протягом тривалого історичного часу власної державності. Тому українська ідентичність асоціюється з селянською родиною як основним носієм ідей, знань, способу мислення, традицій і звичаїв українського народу, його етнічної культури, свідомості і психології [1]. Отже, питання щодо цивілізаційної ідентичності України потребує подальшого дослідження з метою визначення цивілізаційної «ніші» нашої країни. Його постановка набуває значної практичної значущості у зв'язку з сучасними подіями в Україні.

В одній з наших публікацій [2, с. 76], перше видання якої датовано 2009 роком, було висловлено застереженням щодо ризику будь-якої інтеграції для країн, що перебувають на стадії суспільної трансформації, оскільки об'єднання, злиття через уподобання, наслідування чужих засад, життєвих правил несе загрозу остаточного поглинання цих країн іншими спільнотами. Такий ризик є подвійним без досягнення гармонізації відносин між східною та західною частинами України. Водночас було висловлено сподівання, що вдасться уникнути конфліктності у внутрішньополітичних відносинах. Імовірність цивілізаційного зіткнення у нас не має того руйнівного потенціалу, який закладено у несхожості західної та ісламської культур. Проте сталося все навпаки. Разом з тим, є надія, що в суспільстві знайдуться сили, здатні спочатку думати, а потім діяти, діяти в інтересах власного народу, а не його «друзів» на Заході чи в Росії.

Одним з кроків на цьому шляху є звернення до наукової спадщини мислителів минулого, до яких належить М. Данилевський, який увійшов у історію як автор теорії культурно-історичних типів [3]. Звернення до її основоположних ідей особливо повчально для правлячого класу України при умові, якщо він здатен щось аналізувати й головне – воліє до цього.

Зміст праці М. Данилевського, вихід якої датований 1868 роком, складає порівняльний аналіз західноєвропейського

культурно-історичного типу, що перебуває у кризовому стані, та нового, слов'янського культурно-історичного типу. Під культурно-історичним типом цей автор розумів локалізовані у просторі та часі великі соціальні спільноти, які подібно біологічним організмам проходять певні стадії розвитку. Ці типи позиціонуються як об'єкти історії, носії суспільного життя, головні дійові історичні особи. Мета суспільного розвитку розглядається як реалізація кожним культурно-історичним типом своєї цивілізаційної самобутності та своєрідності, а світова історія постає як процес поступової зміни культурно-історичних типів. При цьому форми історичного життя, за М. Данилевським, різняться за культурно-історичними типами: треба розрізняти ступень розвитку від типу. Прогрес полягає не в тому, щоб усі народи йшли в одному напрямку, а в тому, щоб усе поле історичної діяльності людства пройти в різних напрямках [3, с. 73].

Ознаками поділу цивілізації на культурно-історичні типи є етнографічні відмінності, сутність яких – в особливостях психіки народів. До інших критеріїв ідентичності культурно-історичних типів віднесені моральні засади та умови історичного виховання народів. Єдина етнографічна основа дає підстави народу вважати себе політичним цілим. Мають бути близькими й мови. Отже, втрата власної самобутності загрожує перетворенням самостійного народу в етнографічний матеріал [3, с. 86].

Значне місце у дослідженні М. Данилевського займає також питання про спадкоємність руху чи розвитку культурно-історичних типів. Мова йде про три форми такої спадкоємності: «культурну радіацію» (колонізація, перенесення), яка носить переважно насильницький характер; прищеплювання (наслідування); ґрунтовне удобрення – єдиний дієвий засіб, оскільки він застосовується за умови наявності формаційних засад і з цієї причини не зашкоджує національній самобутності народу [3, с. 83-84, 106].

При характеристиці культурної діяльності відповідних типів М. Данилевський виходив з посилки про те, що до неї здатний кожний народ, який взагалі за своїм духовними задатками спроможний до історичного розвитку й вийшов із дитинства. За змістом ця діяльність у кожного народу має різне наповнення та забарвлення. Однак, є такі сфери (види, розряди) діяльності, що конче необхідні для підтримання життєдіяльності кожного соціуму незалежно від часу його існування,

а саме: релігійна; власне культурна (теоретична, наукова, естетична, художня, технічна, промислова); політична; економічна [3, с. 399].

Певної системності та завершеності теорії культурно-історичних типів надають закони їх руху: наявність єдиної мови; користування політичною незалежністю; самостійність вироблення цивілізаційних засад; необхідність утворення федерації або політичної системи держав, якщо народ складається з різних етнографічних елементів; нетривалість періоду цвітіння та плодоношення культурно-історичного типу [3, с. 77-78].

Огляд основних положень теорії культурно-історичних типів М. Данилевського свідчить про те, що український народ не є активним учасником ключових моментів історії, тривалий час не мав власної держави, патріотично налаштованої еліти (творчої меншості за А. Дж. Тойнбі), національної ідеї, а тому не є продуцентом окремої локальної цивілізації.

За своїм психічним складом, історичними умовами розвитку, моральними засадами, традиціями, соціокультурними цінностями, мовою українці належать до слов'янського культурно-історичного типу. Серед аргументів щодо належності українського народу до європейського культурно-типу – географічне розташування у центрі Європи та наявність певних європейських цивілізаційних ознак, характерних для західної частини України. Не вдаючись до полеміки з цього питання, зауважимо, що, згідно концепції євразійців [4, с. 141], український народ за своїм місцем розвитку є більш степовим, ніж російський, тобто більш позаєвропейським, ніж великороси, що підтверджується й расовим коефіцієнтом. Таким чином, українці, за класифікацією євразійців, скоріше належать до євразійського (ні європейського, ні азіатського й не їх суміші) культурно-історичного типу.

Визначення цивілізаційної ідентичності України має внутрішньо- та зовнішньополітичний контекст. В інтересах досягнення балансу інтересів і політичної стабільності країни, вироблення державної ідеології та національної ідеї слід враховувати, що коріння нашої неоднаковості – у різних історичному минулому, ментальності, релігійних відмінностях, неоднакових мовних уподобаннях. «Східний» тип українця, сформований під значним впливом російської традиції, тяжіє до православної культури й орієнтований на євразійський геополітичний простір. «Західний» тип українця, що сформувався

у західноєвропейському соціокультурному середовищі, керується дещо іншими цивілізаційними цінностями. В будь-якому випадку належність до того чи іншого культурно-історичного типу – справа суб'єктивна, а тому не є підставою для визнання жодного з них більш цінним, ніж інші. Просто треба пам'ятати, що ми рухаємося кожний по своїй «соціокультурній колії», а тому слід навчатися поважати одне одного й бути готовим до діалогу.

При виборі пріоритету в зовнішньополітичних відносинах доречно керуватися національними інтересами. Перед тим, як приєднуватися до тих чи інших спільнот, необхідно відбутися як самодостатня, політично і економічно незалежна держава. Належність до тієї чи іншої цивілізаційної ніші не є гарантією успішності. Успіх приходить до тих, хто поважає себе й плідно працює.

Література

1. Ершова Л. Виховний ідеал українського селянства / Л. Ершова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://file/C:/Documents%20and%20Settings/.../Downloads/lpa_2013_1_3.pdf
2. Павлов О.І. Тенденції розвитку цивілізацій у контексті глобалізації: Навчальний посібник. – 2-ге видання / О.І. Павлов. – Одеса : Астропринт, 2011. – 288 с.
3. Данилевський Н.Я. Россия и Европа: Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому. – 6-е издание. – СПб : Глаголь, 1995. – 552 с.
4. Савицкий П.Н. Континент Евразия / П.Н. Савицкий. – М. : Аграф, 1997. – 464 с.

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ.....	3
КАФЕДРА ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА: СТАНОВЛЕННЯ ТА ДОСЯГНЕННЯ.....	5

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ КОНСТРУКЦІ ТА ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

<i>Ківалов С.В.</i> «ЗОВНІШНІЙ» РЕСУРС РЕФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	10
<i>Оборотов Ю.Н.</i> УКРАИНСКОЕ МЕСТОРАЗВИТИЕ В ПОГРАНИЧНОЙ (ЕВРАЗИЙСКОЙ) ЦИВИЛИЗАЦИИ КАК ОСНОВАНИЕ ПРАВОВОГО РАЗВИТИЯ	17
<i>Павлов О.І.</i> ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ У СВІТЛІ ТЕОРІЇ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ ТИПІВ М. ДАНИЛЕВСЬКОГО.....	22
<i>Калинин С.А.</i> К ВОПРОСУ МЕТОДОЛОГИИ АНАЛИЗА ЦИВИЛИЗАЦИОННОГО ВЫБОРА	26
<i>Кресін О.В.</i> КАНТ І ІДЕЯ ПОЗИТИВНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА.....	32
<i>Кривцова І.С.</i> НАУЧНАЯ КАРТИНА МИРА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ПРАВОВОЙ НАУКИ.....	37
<i>Мельничук О.С.</i> ПРАВА ГОРОДЯН ЯК ГУМАНІСТИЧНА ОСНОВА РОЗВИТКУ МІСЬКОГО ПРАВА	43
<i>Козловская З.-О.Н.</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ЭПИТОЛОГИЯ КАК НАПРАВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОГО ПРАВОВЕДЕНИЯ.....	47
<i>Серебро М.В.</i> ОБРАЗ ДЕРЖАВИ ЯК ЦІННІСНО-НОРМАТИВНА МОДЕЛЬ	50
<i>Черкасова І.В.</i> ТРАНСФОРМАЦИЯ ПРАВОВОЙ И ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ТУРЦИИ В КОНТЕКСТЕ ЕЕ ЦИВИЛИЗАЦИОННОГО ВЫБОРА	53

РОЗДІЛ 2 ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ РАКУРС

<i>Даміртчи М.А.</i> СРАВНИТЕЛЬНО ПРАВОВЕДЕНИЕ И ПРОБЛЕМА САМОИДЕНТИФИКАЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ПРАВОВЫХ СИСТЕМ.....	60
<i>Лук'янов Д.В.</i> ПРАВОВА КАРТА СУЧАСНОГО СВІТУ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ	65
<i>Чистякова Ю.В.</i> ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В ПОШУКУ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ.....	68
<i>Толстов И.В.</i> СРАВНИТЕЛЬНО ПРАВОВЕДЕНИЕ В ЭПОХУ ПОСТМОДЕРНИЗМА	72
<i>Амирханова С.Т.</i> ИСЛАМСКАЯ И ЕВРОПЕЙСКАЯ ПРАВОВЫЕ КУЛЬТУРЫ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ	75
<i>Баранова Ю.О.</i> ВИЗНАЧЕННЯ ПОРІВНЮВАНОСТІ ПРАВОВИХ ОБ'ЄКТІВ З ВРАХУВАННЯМ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ.....	78
<i>Галюк Р.Г.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ УНІВЕРСАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА	81
<i>Жебровська К.А.</i> СТАНОВЛЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ	84
<i>Мавед С.О.</i> ИСЛАМСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ДЕЛИКТНОГО ПРАВА.....	88
<i>Харитонов Р.Ф.</i> ОТРАСЛЕВАЯ ЮРИДИЧЕСКАЯ КОМПАРАТИВИСТИКА В СТРУКТУРЕ СРАВНИТЕЛЬНОГО ПРАВОВЕДЕНИЯ.....	91
<i>Червоненко В.В.</i> СРАВНИТЕЛЬНО ГОСУДАРСТВОВЕДЕНИЕ – АКТУАЛЬНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ЮРИСПРУДЕНЦИИ	95
<i>Бакала А.А.</i> АКТУАЛІЗАЦІЯ СРАВНИТЕЛЬНОГО ПРАВОВЕДЕНИЯ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	99

РОЗДІЛ 3 ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

<i>Вишняков О.К.</i> УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА УКРАЇНОЮ: УКЛАДЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ.....	102
<i>Харитонов С.О., Харитонова О.І.</i> «ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО» ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ТРАДИЦІЇ ПРИВАТНОГО ПРАВА	110